

З Валянцінай Коўтун я пазнаёмілася яшчэ на пачатку 80-х гадоў, калі працавала над кандыдацкай дысертацыяй. Патрабаваліся навуковыя публікацыі, а справа гэта была для нас, пачаткоўцаў, вельмі і вельмі складанай. А калі ўлічваць, што жыла ў Пінску, удалечыні ад сталічнага навуковага “бамонду”, то “прабіць” публікацыю было ўвогуле выключна цяжка. Мой навуковы кіраўнік Дзмітрый Якаўлевіч Бугаёў параіў звярнуцца ў “Полымя”, дзе аддзелам крытыкі тады загадвала Валянціна Міхайлаўна. Ён жа мяне і папярэдзіў: “Толькі ж майце на ўвазе, крытык яна патрабавальны, слабых артыкулаў не прымае”. Ды я і сама ведала ўжо, што патрабаванні да аўтараў досыць сур’ёзныя.

Валянціна ЛОКУН,
фота Уладзіміра Крука

Хвалючыся, адправіла свой першы артыкул у Мінск. Якой жа была мая радасць, калі праз пэўны час атрымала ліст ад самой Коўтун. Яна напісала, што рукапіс мой пра-чытала і будзе рыхтаваць яго да друку. Вось так: сцісла, будзённа, крыху афі-цыйна.

Пасля пайшлі іншыя публікацыі. Дзясяткі публікацый. Памятаю, як цяжка прабіваўся на старонкі “По-лымя” артыкул пра У. Караткевіча. Не ведаю, на якіх узроўнях і хто яго тармазіў, але больш як два гады ён праляжаў у рэдакцыі. На мае спробы забраць Валянціна Міхайлаўна ня-зменна адказвала: “Супакойцеся, усё будзе добра, прыйдзе ваш час, толькі не прыспешвайце мяне”. І яна ведала, што казала. Публікацыя нарэшце з’я-вілася ў 1993 годзе ў чэрвеньскім ну-мары. Яна была адзначана як лепшая публікацыя года часопіса “Полымя”.

Супрацоўніцтва з часопісам мацне-ла. Цяпер ужо сама Валянціна Міхай-лаўна прасіла дасылаць ёй матэрыя-лы. Яе ўвага, падтрымка мяне акры-лялі. Важна было і тое, што яна не давала ніякіх “установак”. Адно толь-кі прасіла аргументаваць свае думкі, каб было доказа. А яшчэ не навязва-ла, не прасоўвала на рэцэнзію “сваіх” пісьменнікаў.

Успамінаецца пачатак 90-х гадоў. Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі, у якім я тады працавала, распачаў працу над шматтомнай “Гіс-торыяй беларускай літаратуры XX ст.” Мя-не ўключылі ў склад аўтарскага калекты-ву. Які ж гэта цікавы і адказны для ўсіх

“*Важна было і тое, што Валянціна Коўтун не дава-ла ніякіх “установак”. Адно толькі прасіла аргумента-ваць свае думкі, каб было до-казна. А яшчэ не навязвала, не прасоўвала на рэцэнзію “сваіх” пісьменнікаў.*

нас, навукоўцаў, быў час! Перачытвалася і пераасэнсоўвалася ўся савецкая літа-ратура, змянялася стаўленне да літара-туры сусветнай. Вы-працоўваліся новыя крытэрыі, метадыкі даследавання, тэр-міналогія. Быў час бясконцых спрэчак, дыскусій. Мною ўжо было напісана два

раздзелы — “Іван Шамякін” і “Алесь Асі-пенка”, набліжалася да заканчэння пра-ца над трэцім — “Уладзімір Дамашэвіч”. І вось тут аднойчы раніцай зазваніў тэле-фон. Здымаю трубку і чую голас Віктара Каваленкі (тады дырэктара Інстытута):

— Добры дзень, Валянціна Іванаўна!

— Добры дзень, Віктар Антонавіч!

Пасля непрацяглай “свецкай” размо-вы Віктар Антонавіч нарэшце заяўляе мне наступнае:

— Валянціна Іванаўна, у мяне да вас будзе прапанова: напішыце для “Гіс-торыі...” раздзел пра Коўтун.

— Віктар Антонавіч, — зніякавеўшы, адказваю, — я вельмі прыхільна стаўлю-ся да творчасці Валянціны Коўтун, але пісаць пра яе не буду. Не магу, бо я пра-цую толькі з прозай, і вы гэта ведаеце. А Коўтун — найперш паэтка. (На той мо-мант Валянціна Міхайлаўна толькі рас-пачала працу над першым сваім буйным праязічным творам — раманам “Крыж міласэрнасці”.) Я ніколі не даследавала

паэтычныя тэксты, не ведаю, як гэта ра-біць. Прабачце, але я толькі вас падвяду, я не спраўлюся.

Звычайна згаворлівы, Віктар Антона-віч на гэты раз стаў цвёрда:

— Нічога, усё ў вас атрымаецца, пішы-це пад мая адказнасць! Некалі я гэтак жа, як і вы, працаваў толькі з прозай, а мяне папрасілі напісаць пра Панчанку. Я таксама ўпарціўся, але пасля напісаў. І зусім нядрэнны артыкул атрымаўся. Панчанку спадабаўся.

Валянціна Локун. Пакліканая

Я не разумела настойлівасці Кавален-кі. І толькі праз гады, калі мы неак ся-дзелі ў мяне на кватэры за кубкам гар-баты, Валянціна Міхайлаўна нечакана для мяне раскрыла гэтую таямніцу. Вы-светлілася, што папярэдне Віктар Анто-навіч раіўся з Валянцінай Міхайлаўнай, каго з даследчыкаў яна хацела б бачыць аўтарам раздзела пра яе творчасць? На што тая без вагання адказала: Уладзімі-ра Конана або Валянціну Локун.

Раздзел я, канечне, напісала. Нават нядрэнна атрымалася. Але гэта быў мой першы і апошні нарыс пра творчасць паэта-лірыка. Толькі, на жаль, гэ-ты нарыс не ўвайшоў у “Гісторыю...”.

Пакліканая

Не патрапілі туды і некаторыя іншыя артыкулы нашага аўтарскага калектыву. Фармальна гэта тлумачылі тым, што не хапіла месца, усе кнігі атрымаліся вель-мі аб’ёмнымі, па тысячы старонак амаль кожная. Планавалася выпусціць дада-так да другой кнігі 4-га тома, але не да-зволілі фінансы.

Калі выйшаў часопісны варыянт рамана “Крыж міласэрнасці”, я нейкі час не наважвалася пісаць на яго рэцэнзію, хоць раман і захапіў мя-не сваёй глыбінёй. Гэта ж якім мастаком, майстрам трэба быць, каб бачыць так аб’ёмна, у дэталях, у руху, у гуках і фар-бах жыццё прамінулае, адчуваць час, у якім ты не была! Я баялася пісаць, каб не прынізіць Творцу. Але Ва-лянціна Міхай-лаўна, напэўна, адчула мой стан, яна мне патэлефа-навала і зусім про-ста сказала: “Ва-лянціна Іванаўна, вы будзеце пер-шай. Пачынайце. Бласлаўляю”.

Пасля маёй рэцэнзіі пра раман В. Коў-тун пісалі шмат. Мне было, канечне, прыемна. Я ж была першая.

“Пакліканая” ўразілі яшчэ больш. Наогул, мяне заўсёды дзівіла, як ад-казна ставілася пісьменніца Коўтун да сваіх тэкстаў. Кожны яе герой — гэта, як правіла, і яна таксама. Яна ўсіх іх, можна сказаць, нараджала, прапуска-ла праз сваю душу і сэрца. Згадваецца хоць бы яе апошняя кніжачка “Малітва да Калымы”, якую яна выдала пад імем Лесі Беларускай. Вось дзе сапраўдная сіла мастацкага ўяўлення! Віктар Казь-ко некалі прызнаваўся, што пасля на-пісання апошняй старонкі аповесці “Суд у Слабадзе” яго ратавала “Хуткая дапамога”, бо ён паміраў разам са сваім героем Колькам Лецечкам. Амаль тое ж самае было і ў В. Коўтун пасля напісання “Пакліканых”. Напэўна, таму і задоўжы-лася творчая паўза пісьменніцы пасля гэтага другога і, можна сказаць, галоў-нага яе твора.

Яшчэ больш зблізіла нас з Валян-цінай Міхайлаўнай яе грамад-ская дзейнасць, асабліва праца ў Фондзе Еўфрасінні Полацкай, які яна і ўзначальвала. Памятаю, як яна мне патэлефанавала і сказала, што створа-ны Фонд, пералічыла яго задачы і без усялякіх “падрыхтовак” аб’явіла, што ў горадзе Пінску і раёне яе намеснікам бу-ду я. Прапанавала шукаць вартых жан-чын: “Гуртуйцеся, будзем ставіць зада-чы і працаваць”. Вось так — ні многа, ні

мала! Я не паспела нават апомніцца, як стала “намеснікам”.

Нашы жанчыны не раз ездзілі ў Мінск на розныя мерапрыемствы, сустрэчы. Але часцей Валянціна Мі-хайлаўна сама (ці з сяброўкамі) пры-язджала да нас. На такіх сустрэчах заўжды было шматлюдна. Збіраліся настаўнікі з раёна і горада, бібліятэч-ныя работнікі, мясцовая інтэліген-цыя. Ішла зацікаўленая размова пра стан сучаснага грамадства, пра ролю жанчыны ў паляпшэнні духоўнасці, маральнасці часу. Шмат увагі надава-лася прававым аспектам. А яшчэ чы-таліся вершы.

Апошнія гады Валянціна Мі-хайлаўна часта прыязджала ў Пінск, у бацькоўскі дом. Цяг-нула яе сюды, нягледзячы на тое, што дом пуставаў. Спачатку пайшла з жыц-ця маці пісьменніцы, а неўзабаве, менш як праз месяц, не стала і бацькі. Страта была страшэнная. Духоўны вакуум доў-га не запаўняўся. Пэўна, таму і цягнула яе на Піншчыну. Да каранёў. Да вытоку. Да свайго духоўнага Дома.

Да ўсяго быў тут у яе і дом рэальны. Наконт яго ў Валянціны Міхайлаўны было шмат задумак. Спачатку ёй хаце-лася пакінуць будынак пад музей, пасля пад “дом творчасці” і г. д. Скончылася ж тым, што В. Коўтун вырашыла яго па-драмантаваць і пакінуць сабе.

У снежні 2010 года Валянціна Міхай-лаўна ў чарговы раз наведала Жабчыцы. Ехала ўсяго на некалькі дзён, а давялося затрымацца амаль на месяц. Гэты месяц стаўся для яе ў пэўным сэнсе выпраба-вальным, вырашальным. Адарваная ад звыклага асяроддзя, звыклых абставін жыцця, яна ўпершыню засумнявалася: ці правільна робіць, ці зможа вось так надоўга заставацца ў вясковай глушы, у атачэнні суседкі бабы Веры і яе ка-ляжанак? Так, гэта цудоўныя бабулькі, зычлівыя, адкрытыя, сардэчныя, але ж ці тыя гэта суразмоўцы, у якіх яна мае патрэбу? Вярталася тады Валянціна Міхайлаўна ў Мінск з цяжкімі думкамі. Я раіла ёй не спяшацца з высновамі, спачатку адысці ад “ссылкі”, а пасля ўжо прыняць нейкае рашэнне. Плана-валася, што прыедзе яна ў Жабчыцы ўжо ўвесну, і тады ўсё вырашыцца. Так яно і выйшла.

Прыехала Валянціна Мі-хайлаўна на Піншчыну на тыдзень-два і ўжо з цвёрдым рашэннем: ха-ту трэба пра-даваць. Яна спяшалася, ёй карцела хут-чэй вярнуцца ў Мінск, рыхтаваць кнігу. А яшчэ, і гэта, пэўна, галоўнае, яе чакала праца над но-вым раманам. Яна ўжо жыла яго вобра-замі, яе творчае ўяўленне ўжо было па-за гэтым часам.

Валянціна Міхайлаўна ўзялася за ра-монт хаты. Шчыравала апантана, нават суседка, гледзячы на ўсё гэта, аднойчы не вытрымала: “Валька, адпачні. Ты ж сябе зусім замардавала”. Але Валянціна Міхайлаўна была неўгамоннай...

Перазвоньваліся мы з ёю кож-ны дзень, бывала, па некалькі разоў. Апошнім часам нешта

ў яе голасе мяне пачало насцярожваць, нейкае прыдыханне з’явілася ў яе.

— Валянціна Міхайлаўна, у вас усё ў парадку? — пытаюся ў яе. — Нармаль-на сябе пачуваеце? Можа, доктару трэба паказацца?

— Ды нешта крыху нездаровіцца, — прызналася яна. — Цяжкавата стала дыхаць. Але доктара пакуль не трэба. Вось з’еджу дамоў, спраўлюся з тэрмі-новымі справамі і ў чэрвені-ліпені вяр-нуся сюды, тады і бярыце мяне ў абарот, лячыце, згодна нават паляжаць у стацы-янары.

Тады ж высветлілася, што з усіх “ле-каў” яна мае толькі “ад ціску” і ва-ляр’янку. Пакрытыкаваўшы яе за такі “шырокі” асартымент, я ўсё ж не вельмі перажывала. Мы толькі дамовіліся, што ў чарговы яе прыезд у вёску абавязкова правядзём абследаванне, калі трэба, ар-ганізуем стацыянар.

Познім вечарам 30 красавіка ў мя-не зазвінеў тэлефон. На экране вы-біўся нумар Валянціны Міхайлаўны Першае, што прыйшло ў галаву: яна ад’язджае ў Мінск, машына нейкая падварнулася, вось і хоча мяне па-пярэдзіць. Здымаю трубку і нічога не магу зразумець, чую толькі, што там нехта хрыпіць.

— Валянціна Міхайлаўна, гэта вы? — крычу я. — Што здарылася? Вам дрэнна?

— Валянціна Іванаўна, выклікайце “хуткую”, — ледзь-ледзь, праз хрыпен-не, прамовіла яна. Я тут жа адключа-юся, набіраю 103, тлумачу сітуацыю і прашу выехаць неадкладна. На ўсяля-кі выпадак званю суседцы Веры Сця-панаўна. Прабачаюся за позні званок і прашу падысці да Валянціны Мі-хайлаўны. На ўсялякі выпадак — каб “хуткую” сустрэла. Вера Сцяпанаўна адразу ж апанулася і пайшла. Пады-маю на ногі яшчэ і Марыю Іванаўну, нашу сяброўку. А сама тым часам усё набіраю нумар тэлефона Валянціны Міхайлаўны. Але там толькі кароткія і кароткія гудкі. Нарэшце разумею, што дрэнна пакладзена трубка. Тэлефаную зноў суседцы, але яна не вяртаецца да-моў. Думаю, усё, забіраючы Валянціну Міхайлаўну ў бальніцу. І вось нарэшце чую голас Веры Сцяпанаўны. Крычу ёй у трубку:

— Вера Сцяпанаў-на, міленькая, ну што, павезлі Валян-ціну Міхайлаўну, яе няма?

— Няма, дзетачка мая, няма. Павезлі яе. Назаўсёды павез-лі, — сцішана прамо-віла суседка.

— Куды павезлі?

— пытаюся я, разу-меючы, што пытанне маё гучыць ужо недарэчна...

“Хуткая дапамога” прыняла мой вы-клік у 23.04 хвіліны, у 23.06 брыгада ўра-чоў выехала ў Жабчыцы. Амаль адначасо-ва Вера Сцяпанаўна і ўрачы “хуткай” апынуліся на парозе бацькоўскага дома Валянціны Міхайлаўны. Прыблізна гэта было ў 23 гадзіны 20 хвілін. Разам зай-шлі ў хату. Але было ўжо позна. Валян-ціна Міхайлаўна пакінула гэты свет. На-заўсёды...

Кажуць, што незамянімых людзей ня-ма. Гэта няпраўда. Ёсць...